

Landskap: Skåne Upptecknat av: teol. stud. N. A. Svensson
 Härad: Norra Åsbo Adress: Box 316, Örkelljunga
 Socken: Örkelljunga Berättat av: Skyttelmakare Pontus Jo-
 hansson
 Uppteckningsår: 1946 Född år 1869 i Sonnarp, Ö-a s:n.

Uppteckningen rör:

Ljungaskogs marknad	s. 1.
och Örkelljunga marknad	
Slättagille	s. 2.
Matordning vid hösten	s. 2.
Sonnarps by	s. 3.
"Tjurastycket"	s. 4.
"Myllefall"	s. 4.
<i>Alfåske</i> Den första tidningen	s. 4.
Brännvinsbrännerier	s. 4.
"Skottemageriet"	s. 5.
<i>Djurs inomhus.</i>	s. 6.
<i>M. a. g. m. h.</i>	s. 6.
<i>M. a. a. n.</i>	s. 7.
<i>Sj. s. h. v. som gick runt.</i>	s. 7.
<i>F. u. l. h. ö. g.</i>	s. 7.
<i>T. a. n. d. v. a. r. k.</i>	s. 8.
<i>H. l. o. k. a.</i>	s. 9.
<i>H. a. d. e. r. s. o. r.</i>	s. 9.

Skriv endast på denna sida!

1. M. 10174:1

Berättaren är född i Sonnarp i norra delen av socknen och bodde i hemmet tills fadern, Lars Johansson, dog år 1897. Började 1906 egen slöjdrörelse i V. Spång. Han har tillsammans med en broder varit den störste tillverakren av vävskyttlar i socknen. - Har ett utomordentligt gott minne,

~~Markn~~ I Ljungaskog hölls förr, två gånger om året en stor marknad. Men dessförinnan hade marknaden varit i Örkelljunga. Ännu tidigare igen lär marknaden ha varit i Fagerhult enligt vad mor har hört berättas. Länstyrelsen tyckte nämligen att marknadsplatsen skulle flyttas lite längre neråt, för "udböjdarnas" skull. Antagligen var det inte så många år marknaden hölls i Örkelljunga. Marknadsplatsen var i närheten av nuvarande Nya Torget i Örkelljunga. Området sträckte sig från Arvid Kristianssons smedja, där skogavägen förr löpte ner, upp till Anna Nilssons affär samt därifrån till nuv. Scala-bögrafen och ner till Anderholms möbelfabrik. På den tiden var det huvudsakligen kreatursmarknad. - Folk kom långt bortifrån. Men man hade anordnat kaffeservering. Överallt på marknadsplatsen fanns det s.k. kaffehålor. Man hade grävt en grop, en aln djup ungefär, i vilken man eldade. På en stor trefot av järn stod så kaffekitteln och kokteldet var också mycket vanligt att man sålde stek/sill, som man då åt.

Till Ljungaskogs marknad brukade det också komma mycket folk. Ifrån Sånna och Kvidinge kom släboar med ärtor och bönor. Sådana hade man inte i butikerna här förr, och man odlade dem knappast heller. Man köpte därför säckavis, för att de skulle vara ett halvt år.

2./M. 10174: 2.

I gamla tider förekom det mycket att man ställde till slättgille när man ville ha inhöstat. Någon betalning var det då ej fråga om, men undfågningen var mycket rikligt tilltagen, och efteråt ställde man ofta till med dans. -- I min ungdom var det dock vanligt att man, åtminstone i Sonnarp, lejde folk vid hösten och potatisplockningen. Men med maten var det lika noga som förr. Man hade bestämda rätter till målen, annars fick man dåligt ord på sig.

Vid hösten brukade man börja arbetet vid fyratiden på morgonen. Dessförinnan fick man kaffe med smör och bröd. - Klockan åtta eller halv nio hölls "davra". Då skulle man ha ärtor och fläsk och efteråt drack man mjölk. Man satte fram ett stort fat med mjölk på bordet, och åt med en hornske. Likadant var det med ärtorna. Bröd brukade man också ha till detta mål. Den "gamlaste" av hemmapågarna skulle alltid skära det. Man bakade brödet i stora runda kakor. Men smör på brödet förekom aldrig. Kl. tolv ungefär åt man middag. Som förrätt brukade man då gärna ha fisk. Vi fiskade mycket i sjöarna. Vanligen var det brax, men även gädda. Mor brukade långt i förväg torka fisk till den dag då höstekarlarerna skulle komma. - Fisken torkades alltid på långa trägrenar, som hängde under takskägget på framsidan av huset. Sedan blöttes fisken ut precis som man nu gör med lutfisk. -- Till middagen hörde också gröt. Den koktes förr vanligen av korngryn, som maldes hemma på kvarnarna. Men omkring 1877-78 blev det vanligt med risgryn i Sonnarp. -- Blev man inte mätt av detta satte man fram ett

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3. M. 10174:3.

mjölkfat och lite bröd. I vanliga fall var denna mjölk sur. --När man annars åt gröt tog man först en sked gröt och doppade sedan skeden i mjölkfatet. --- Vid hösten vilade man middag två timmar. Den ena timmen hade man att äta på och den andra att vila på och dricka kaffe. - Sedan kom "meaftan", jämt kl. fem. Den måltiden åt man ute på fältet där hösten pågick. De bestod av äggkaka och stekt fläsk, Sedan höll man på med hösten tills det blev nermörkt. Därefter åt man kvällsmat inne vid bordet. Då hade man stekt potatis, och tidigare rovor och sill. Man var särskilt noga med att potatisen var stekt. ty man menade att där då var bättre kraft i den. Så åt man nysaltad "kulasil". --- Vid potatisplockningen var matordningen likadan, men man sov aldrig middag för dagen var för kort menade man. ----- De tidigaste arbetslönerna jag minns var 75 öre om dagen för en fullgod höstekarl. 1878 hade en potatisplockare en krona för tre dagars arbete.

I Sonnarp var gårdarna förr s. k. åttingar, och det var under deras tid ovanstående förhållanden gäller. Men så småningom slogs dessa ställen itu till ända till fem ställen, och då skötte man jorden själv. Detta var omkring 1875 för Sonnarps del. Här var mycket ont om odlad jord då, men när ställena delades blev det mycken nyodling. --- 1832, då min far var fyra år var Sonnarps by ännu inte skiftad. De gamla "rya sig" för att de skulle få för mycket skuld så de fick nog anstånd med att flytta ut gårdarna.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4. M.10174:4.

Jag minns att de gamle talade om ett ställe som de kallade "tjura-
stycket". Det var en grön äng som låg på vårt ställe och gränsade
upp till Kroksjön och ut till ån som rinner till Wemmentorpsjön.
Stycket hade den ägt som höll tjur till byn. - Om en ensam bonde
ägde tjuren eller den var gemensam vet jag ej. Det tog dock tro-
ligen ~~sitt~~ när byn skiftades. --- Förr var också "myllefäll" och
grustag gemensamma. - På vårt ställe var det tre myllefäll med åla-
fiske, och det var likadant vid alla åttingarna. - Vid fallen hade
man en s.k. skvaltekvärn eller "skvatta". Somliga hade en ihopa,
och man mol en eller två dagar i veckan och sedan lämnade man nyc-
keln till den andre. - Ovanför fallet hade man dämp upp, och i okto-
ber månad satte man ner luckorna. Vattnet stod sedan kvar ända till
april månad. Men om sommaren var där bra bete. -- Vid myllefällen
var det ofta stora ålafiske. Vi kunde fånga stora kårgar med ålar,
som kom från dyngsjöarna, Kroksjön, Gårdsjön, Hultasjön och Bossjö-
holmssjön. -- Ålen saltade vi eller sålde en del till Gästis. Ingen
visste om röknång.

Backebobacke kallades förr en li mellan Sonnarpa Tunby och
Sonnarp. ----

Den första tidning jag minns, som lästes i Sonnarpa var Fäder-
neslandet. Den gick till låns mellan olika gårdarna. Sedan kom
Helsingborgs Dagblad.

I Örskelljunga socken brände bönderna förr allmänt brännvin

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5. M. 10174:5.

till husbehov. Tuve Tuveesson, som var far till "Tuas Per", var gammal brännare och snickare. Han hade stått för ett riktigt bränneri, men köpte ett ställe i Tockarp. Han kunde svartkonster, och sade alltid att "brännerister e ente så goa". Han mente att han kunde en hel del. --- Men även lite större brännerier fanns i socknen. Min morfar Kristen Åkesson i Sonnarp, som dog omk. 1877 hade bränneri. Förr brände de mest brännvin av säd, och det var beroende på skörden huruvida man skulle få mycket eller litet brännvin. - Mor, som föddes 1828 brukade säga att i hennes barndom var det lika sällsynt att få en potatis som att få ett ägg, och det var ytterst sällan, eftersom man knappt hade några höns här. --- När man hade satt fyr på pannorna brände de både natt och dag. Hos morfar brukade så barnen, när de hade blivit någotsånär stora få vaka vid brännvinspannorna, så att det kokte jämt. De hade vissa regler de skulle följa för att det inte skulle pysa över. --- Brännvinet var starkast innan det renades för mycket. "Förstänken" kallades det första brännvinet. Det tog man särskilt vara på och använde det vid måltiderna till att doppa bröd i. - Särskilt på julfest kunde det komma mycket folk till min morfars och köpa brännvin. --- Den sista brännvinspannan i socknen, som jag såg kom till Hälsingborg 1902.

Den förste "skottmagaren" (skyttelmakaren) i socknen var en murare, som hette Starkers Johannes. Han var nog född i slutet av sjuttonhundratalet. Han var en fyllebult och hade hittat på mycket hyss. Därför hade han suttit i häkte i Kristianstad, och där lär

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

M. 10174:6.

Vid "tisslaliar" finns en stor lergrav mitt på den branta hällan, inne i boket. Fattigt folk brukade förr i tiden hämta lera där till att använda till murbruk, när de murade sina jordhyttor. Nu är graven vattenfylld.

Vid Järnblåst bodde mycket fattigt folk. När jag var pojke bodde där en gammal soldat som hette Pol. Han hade hönsen inne i stugan. Under sängen hade de sitt rede, och de fick fritt spatsera omkring, t.o.m. ända upp på bordet. - Jag minns också folk som hade grisar inne i stugorna. Men jag hade så svårt för att gå in i sådana stugor, för där var en så stark lukt. Grisarna låg på lite halm i en hörna. -- Var där en bra griskull hos en bonde fick torparen ofta ett par stycken, nästan gratis och födde sedan upp dem hemma hos sig.

Soldaten Johannes Pols käring var mycket gammal i min ungdom. De var också mycket fattiga. -- En gång fick gumman Pol låna en ko av far för mjölken, eftersom de hade gott om bete. Mor och jag var där och lämnade kon. "Nu ska ja göra så ad koen ente less ve", sade käringen. Så knyckte hon lite hår av svansen, öronen, manken och sidorna, så att hon fick en bra nypa. Sedan gick hon in i köket, och jag smög mej bakefter för att se vad hon skulle göra. Där inne satte hon fast lite hår vid spiseln högst upp, och lite vid sidorna runt om. Hela tiden mumlade hon ramsor. - Kon blev heller inte ledsen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

M. 10174:7

Ibland kan manen på hästarna vara alldeles rak på kvällarna, men på morgonen alldeles flätad i små nutor, som ingen kan lösa upp men som går upp av sig själv efter åtta eller fjorton dar.-- Det var maran som hade ridit sådana hästar.---Ibland kunde den också gå in till drängarna i drängkammaren.Den gick upp på själva bröstet på drängarna och klämde den, så att de knappt kunde andas.Det hände ibland min bror Karl, född på 1850-talet.Men det var inget dåligt tecken, för maran red bara de bästa hästarna, och lät bli de sämre.

Vid påsk, pingst, jul och andra stora helger var man mycket noga med att inte skära hackelse, spinna eller dylikt.Ingenting, som gick runt fick då användas.Spinnrocken sattes på loftet och likaså haspan.--Alla sådana sysslor skulle vara färdiga vid helgen.

På julafton skulle varje barn ha sin julhög.De vuxne satt kring det stora bordet i stugan, men barnen fick vars sin pall, och på den låg julhögen. -- På det stora bordet var också en julhög, som innehöll alla sorters bröd, som man bakat till julen.Men den fick ingen röra, förrän julen var slut.Då fick man äta upp brödet. Detta gjorde man för att man inte skulle fela bröd under helgen. Till julen bakade man väldigt mycket bröd.Det skulle räcka ända till påsk.-I vanliga fall blandade man bark och "kneble" i brödet, men om julen hade man bart bröd.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

M. 10174:8.

Min mor hade mycket tandvärk i sin barndom. Men i närheten av Järnblåst, på vägen ner mot Åsljunga bodde ett par, som kunde bota allt sådant. Det var Hobersgubben och Hoberskan. Gumman överlevde sin man länge. --- Hon brukade "måla" folk, som hade värk. Hon tog ett slitet, svart band. De som levde då trodde att det var ett trollband. Med det mätte hon den sjuke från axelleden till den krökta armbågen, och därifrån ut till knogarna, sedan från knogarna, där hon knöt en knut, rakt upp till axeln ifgen, där hon också band en knut. Sedan tog hon bandet och gick bort till fähuset, där det var alldeles mörkt. Dit fick ingen följa henne. När hon sedan kom tillbaka gjorde hon en "lycka" (ögla) på bandet, spottade genom den och mummlade en hel del. Sedan sade hon att den sjuke kunde gå hem, för nu var han botad. Tråden bevarade hon. Den var sliten och mycket blanksvart.

Mot tandvärk brukade man ofta ta ett rostigt spik. Med det petade man i munnen, så att det blödde, och man fick lite av tandrötan på spiken. Sedan tog man spiken och satte den i en springa i den mörka delen av jordhyttan, och mummlade en lång ramsa. I ramsan nämnde man Guds namn till sist. Många sade att man missbrukade Guds namn.

--- En smålänning, som skulle till Ljungaskogs marknad motade mig en gång, då jag var tio år från tandvärk. Han tog en hästkosöm, som var rostig, petade i tanden och slog sömmen i ett träd, under det han mummlade. Först hade han frågat om någon brukade gå i närheten av trädet. Det var farligt, ty den som gjorde det skulle få tandvärken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

M. 10174:9.

I Vedby fanns en klok gumma, som kunde mer än andra. Hon kallades "schävergumman". Också från Örkejjunga socken brukade många ta dit.

I mitt föräldrahem fanns i min barndom två mycket granna tvillingkalvar. Men i samma by bodde en brännerist, och han brukade säga att "brännerister e ente så goa". En dag gick han vägen förbi, där kalvarna gingo på bete. Men samma dag blev kalvarna sjuka och dog. Då gick far till en gubbe i Värsjö, som hette Kindblom. Han kunde lite mer än andra. Far frågade Kindblom, hur det kom sig att kalvarna hade dött. Kindblom svarade, att han skulle gå hem, utan att säga någonting. Men sammadant, skall det gå för den som hade gjort, så att kalvarna dog. --Det dröjde inte mer än åtta dar, så spordes det i byn att bränneristen hade två tvillingkalvar som dött på samma dag. Sedan den dagen blev bränneristen utpekad för att vara en rackare.

Var gång far skulle resa till städerna och handla brukade han köpa med sig hem svavel och dyvelsträck. Det brände han sedan in i fodret på sin rock, och på byxhångslorna. Han brände dyvelsträcken med svavel över ett talgljus och lät det droppa ner. Detta var mycket vanligt bland de gamle bönderna. Man menade att det skulle skydda mot troll, bäckamannen o. dyl. Eftersom man ibland tog av sig rocken måste man ha lite inbränt på hängslorna, annars kunde man "stå där".

I Tockarp bodde en som kunde stämma blod. Han hette Nils Bengts, son. En gång var där en i Sonnarp, som hade huggit foten av sig. Blo-

M. 10174:10.

det sprutade iväg åt alla håll. Då skickade han sin syster iväg till B. i Tockarp och sade hur det var fatt. B. ville inte stämma blodet godvilligt, men efter många böner lät han sig beveka. Han gick då in i kammaren, dit ingen fick följa honom. När han kom ut sade han till tösen: "Gack du nu hi, för nu è bloet stämt!". Men efter denna händelse gjorde han det aldrig mer.

I dammen därnemma, där vi hade en "skvatta", kunde man ibland se små ljus, som hoppade och följde bäcken uppåt. De kallade sådant ljus för bäckamannen. Om bäcken rann över en väg upphörde ljuset att lysa, men fortsatte åter på andra sidan. Men man kunde aldrig komma nära det.

"Odens hongar" kunde man ofta få höra i markerna om vår och höst. De knirkade så väldigt. Man menade att det var sådana, som hade dött i krig, och som var kastade i mossarna. - Jag tror själv att det var någon sorts fåglar som kvadra.

När man körde med vagnarna mellan sjöarna brukade de alltid gå tungt. Särskilt svårt var det att få hästarna upp för "Analtalien" från Karl Danielssons. Där blev lassen så tunga, att hästarna fick slita mer än de orkade. Om någon var riktigt kvick i vändningarna och tog en byxknapp och tittade under vagnen mellan de båda kärrorna, så skulle man kunna se odjuret, som höll vagnen fast. - Men man fick inte säga någonting alls, framförallt inte "Kors i Jesu namn!" för då välte vagnen.

M. 10174:11.

Dagen efter bröllopet brukade man följa den nyblivna hustrun till hennes nya hem.--Vid den tiden då jag gick och läste gifte sig "Tuas Tilda" i Sånarp, med en från Långalt. Dagen efter bröllopet kom byborna från Långalt och hämtade henne i skjutsar. Där var fjorton, femton skjutsar. I vagnarna lastade man hemgiften, och om det var några djur med i den ledde man dem. I sista vagnen åkte brudparet själv. Men ingen av Sånarparna fick följa med. Man fick nämligen aldrig "köra bruden från byn", utan hon skulle alltid hämtas. --Alla gårdarna i den by, där bruden hörde hemma skulle bjuda både flyttefolket och brudfolket på vin och kakor. Där kunde gå åt mycket.

Om man kom till ett ställe, där det fanns ett odöpt barn fick man inte gå därifrån utan att lämna en peng. Det kallades för att "lösa mössan". Om man inte gjorde det var det så, att man hade rätt att behålla den besökandes mössa. Detta var ett mycket gammalt bruk, men förekom ännu vid min konfirmationstid.

Vid barndop förekom det förr många bruk. Särskilt gällde det för gudmodern att vara kvick i vändningarna, annars blev barnet inte riktigt klokt. --- När hon kom hem från kyrkan med barnet efter dopet och skulle lämna barnet skulle hon säga en ramsa till modern. Däri ingick, att hon hade fått en hedning, men lämnade en kristen. --Sedan skulle hon springa runt och hälsa på folket och prata och stå i. ---Sådant var det ännu för 50 a 60 år sedan.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

M. 10174:12

Lillejulafton firade man ej särskilt i min barndom. - Julafton räknade vi inte förrän klockan tre på eftermiddagen. På förmiddagen arbetade vi som vanligt. --- Julgran förekom ej i min barndom. Men i Småland såg jag att de hade många fler sådana bruk. -- I Sonnarp lade man mer an på mat och dryck.

På juldagen fick man inte måka i stallen. I stället skulle man tidigt upp om annadagsmorgonen och måka. Efter den skulle man rida eller åda hästarna över rinnande vatten. ---- I Sonnarp gick de ej och sjöng Staffan.

Vid bröllop förr kunde det hända att en karl var svartsjuk på brudgummen. Då kunde han ta bruden från honom. Han kunde nämligen göra så att vagnen välte på vägen från kyrkan till hemmet. Meningen var att eftersom han inte hade fått henne, så skulle brudgummen inte heller ha någon nytta av bruden. Gårdsfolket, som bodde vid vägen brukade räkna hur många gånger vagnen välte. Ju fler gånger vagnen välte, desto kunnigare var han som hade trollat. --- I regel blev det kiv och träta i sådana hem och aldrig några lyckliga äktenskap.

Där Brauns affär ligger fanns för en "stackalstua", eller fattiggård. Den var riven långt före min tid, men man kunde se märkena efter grunden. Men mor brukade ofta tala om den, när vi gick till kyrkan. De av kyrkfolket, som var välbärgade hade med sig lite mat till dem. Mor sade att de var så dåligt klädda, och där såg så eländigt ut. På sista tiden var där bara en sex, sju stycken. -- Senare började man auktionera ut fattighjonen, eftersom det var bil-

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

App. Ma. Sonnarp
Ac. Skogstade. Sonnarp
Sonnarp
f 1869, Sonnarp

S. Kaul
Sonnarp
Östergötland
1916

M. 10174 : 13

TK

ligare. De som själva kunde hålla sig med bostad fick i stället 4 kr. i månaden i fattighjälp.

"Tissla-liar" kallas en backe som leder ner från Sonnarps by. Den har fått sitt namn av tistlar, ett slags bromsanordning, som förr var mycket vanlig, på hästvagnarna. Men vid denna backen frestades tistlarna så hårt att de ofta gick sönder. Därför fick backen namnet "Tissla-liar".

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV